

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ЦЗДВН  
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА  
ЛЦДН у м. КОНОТОП  
(місто знаходження НКП)

До захисту допускається  
Завідувач кафедри, проф.  
\_\_\_\_\_ В.М.Боронос  
« \_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 20\_\_ р.

## КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

НА ТЕМУ:

Удосконалення підходів визначення кредитоспроможності  
позичальників кредитними організаціями

Освітній рівень «Бакалавр»

Спеціальність «Фінанси, банківська права та страхування»

Керівник роботи:

\_\_\_\_\_

(підпис)

О. В. Циганенко

(ініціали, прізвище)

Студент:

\_\_\_\_\_

(підпис)

А.О. Путря

(ініціали, прізвище)

Група:

Фз-71к

Суми  
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, проф.  
В.М.Боронос  
" \_\_\_\_ " \_\_\_\_\_ 20 \_\_\_\_ р.

## ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи бакалавра

Студент(-ка) групи Фз-71к інституту (центру) ЦЗДФН  
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Путря Анастасія Олександрівна

Тема роботи: Удосконалення підходів визначення кредитоспроможності позичальників кредитними організаціями

Затверджено наказом по СумДУ № \_\_\_\_ від " \_\_\_\_ " \_\_\_\_\_ 20 \_\_\_\_ р.

Термін здачі студентом завершеної роботи " \_\_\_\_ " \_\_\_\_\_ 20 \_\_\_\_ р..

Вихідні дані до роботи: нормативні і законодавчі акти, матеріали державної статистичної звітності, відомчі постанови, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, дані фінансової звітності суб'єктів господарювання, організацій та установ тощо.

Зміст основної частини роботи (перелік питань, що підлягають розробці):

- ознайомитись з основними концепціями та критеріями визначення кредитоспроможності позичальників;
- вивчити методи перевірки кредитоспроможності позичальників;
- дослідити тенденції кредитного ринку України;
- проаналізувати підходи до оцінки кредитоспроможності позичальника комерційними банками України;
- зробити пропозиції щодо застосування сучасної методики скорингу при оцінці кредитоспроможності позичальника в комерційному банку.

Дата видачі завдання: " \_\_\_\_ " \_\_\_\_\_ 20 \_\_\_\_ р.

Керівник кваліфікаційної роботи бакалавра:

к.е.н. Циганенко О.В.  
(вчене звання, прізвище та ініціали)

\_\_\_\_\_  
(підпис)

Завдання прийнято до виконання " \_\_\_\_ " \_\_\_\_\_ 20 \_\_\_\_ р.

\_\_\_\_\_  
(підпис студента)

## РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 44с., 6 рис., 7 табл., 41 джерело.

*Об'єкт дослідження* – комерційні банки, зокрема ПАТ АБ Укргазбанк.

*Предмет дослідження* – методи і способи оцінки кредитоспроможності позичальника.

*Мета роботи* – розробити рекомендації щодо удосконалення підходів визначення кредитоспроможності позичальників кредитними організаціями.

*Методи дослідження*: порівняльно-аналітичний, табличний, графічний, економіко-статистичний та інші.

*Структура роботи.* Основна частина роботи складається з трьох розділів.

У першому розділі роботи розкрито основні концепції та критерії визначення кредитоспроможності позичальників та наведено методи перевірки кредитоспроможності позичальників.

У другому розділі досліджено тенденції розвитку кредитного ринку України та проаналізовано підходи до оцінки кредитоспроможності позичальника, які використовуються комерційними банками України.

У третьому розділі зроблено пропозиції щодо застосування сучасної методики скорингу при оцінці кредитоспроможності позичальника в комерційному банку.

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ, ПОЗИЧАЛЬНИКИ, КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ, МЕТОДИ, ПІДХОДИ, ОЦІНКА, КРЕДИТНИЙ РИНОК, СКОРИНГ.

## ЗМІСТ

ВСТУП	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ КРЕДИТНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ	8
1.1 Основні концепції та критерії визначення кредитоспроможності позичальників	8
1.2 Методи перевірки кредитоспроможності позичальників	10
2 ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ КРЕДИТНОГО РИНКУ	19
2.1 Тенденції кредитного ринку України	19
2.2 Визначення кредитоспроможності позичальника комерційними банками України	24
3 ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОЇ МЕТОДИКИ СКОРІНГУ ПРИ ОЦІНЦІ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА В КОМЕРЦІЙНОМУ БАНКУ	29
ВИСНОВКИ	37
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	41

## ВСТУП

**Актуальність теми роботи.** Популярність банківського кредитування позичальників щорічно зростає. Кредитування стало нормою для життя в сучасному суспільстві. Крім того, в даний час кредитування є одним з основних умов розвитку сучасної економіки. Саме тому кредитування отримало дуже широке поширення в фінансових організаціях. Для банків кредитування клієнтів є найбільш пріоритетним і прибутковим напрямом діяльності та розвитку. В умовах динамічного розвитку банківської сфери стає все складніше залучати клієнтів, так як у конкурентів з'являються більш вигідні умови отримання продуктів. Регулярне впровадження нових банківських продуктів і послуг, що надаються клієнтам, здійснюється з урахуванням потреб різних соціальних категорій населення і направлено на збільшення клієнтської бази.

Банківське кредитування позичальників - це чітко регламентована форма діяльності банку, спрямована на задоволення особистих потреб дієздатних громадян, шляхом надання грошових коштів на умовах, закріплених в кредитному договорі, засноване на принципах зворотності, терміновості, платності, забезпеченості і цільової спрямованості [5].

Збільшення простроченої заборгованості позичальників помітно погіршує якість кредитного портфеля банку, в зв'язку з цим банки зацікавлені у видачі кредитів тільки благонадійним клієнтам, здатним виконувати свої зобов'язання перед банком в встановлені терміни. Якісна та ефективна організація процесу кредитування допоможе уникнути виникнення безлічі різних ризиків і забезпечить максимальний прибуток від виданих позичальнику грошових коштів і збереже репутацію банку.

Дослідженню теорії та методики оцінки кредитоспроможності позичальника присвячені праці іноземних та вітчизняних вчених: Т. Андрушків, В.В. Бордюг, Е. Брігхем, К. Бюлер, Т.А. Васильєва, О. Васюренко, А. Єпіфанов, О. Дзюблюк, Ф. Захер, К.А. Костюк, О. Лаврушин, О. Мороз, Л.О. Петик, М. Роберт, П.С. Роуз та інші.

Наразі існує безліч методик оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників, оскільки на кредитоспроможність впливає безліч чинників. Якщо неможливо розробити єдину методику, банк повинен удосконалити ту, яку використовує з метою покращення якості обслуговування клієнтів і зменшення кредитних ризиків.

**Мета роботи** – розробити рекомендації щодо удосконалення підходів визначення кредитоспроможності позичальників кредитними організаціями.

Відповідно до визначеної мети сформульовані **завдання дослідження**:

- ознайомитись з основними концепціями та критеріями визначення кредитоспроможності позичальників;
- вивчити методи перевірки кредитоспроможності позичальників;
- дослідити тенденції кредитного ринку України;
- проаналізувати підходи до оцінки кредитоспроможності позичальника комерційними банками України;
- зробити пропозиції щодо застосування сучасної методики скорингу при оцінці кредитоспроможності позичальника в комерційному банку.

**Об'єктом дослідження** є комерційні банки, зокрема ПАТ АБ Укргазбанк.

**Предметом дослідження** є методи і способи оцінки кредитоспроможності позичальника.

**Методами дослідження** є порівняльно-аналітичний, табличний, графічний, економіко-статистичний та інші.

**Структура роботи.** Основна частина роботи складається з трьох розділів.

У першому розділі роботи розкрито основні концепції та критерії визначення кредитоспроможності позичальників та наведено методи перевірки кредитоспроможності позичальників.

У другому розділі досліджено тенденції розвитку кредитного ринку України та проаналізовано підходи до оцінки кредитоспроможності позичальника, які використовуються комерційними банками України.

У третьому розділі зроблено пропозиції щодо застосування сучасної методики скорингу при оцінці кредитоспроможності позичальника в комерційному банку.

**Фактологічну основу** роботи становлять періодична література, праці вітчизняних та закордонних вчених, статистичні дані, нормативно-правові акти, інформація з мережі Інтернет та офіційних сайтів НБУ.

# 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ КРЕДИТНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

## 1.1 Основні концепції та критерії визначення кредитоспроможності позичальників

Звернемося до визначення кредитоспроможності, яке дається багатьма економістами. Так, М.А. Джафарова [11, с. 211] визначає кредитоспроможність, як наявність у позичальника здатності до отримання кредиту на загальноприйнятих принципах кредитування - повернення, терміновості, платності.

На думку М. Д. Пікалової [29, с. 74] основною метою кредитоспроможності виступає саме можливість позичальника виконати всі боргові зобов'язання перед банком і саме кредитоспроможність полягає в основі кредитного процесу, коли приймається рішення про видачу кредиту, його форми.

Так Д.А. Ендовицкий [14, с. 5] розглядає кредитоспроможність як здатність позичальника в повному обсязі і в визначений кредитною угодою термін розраховуватися за своїми зобов'язаннями виключно грошовими засобами.

К.М. Карімова [17, с. 798] зазначає, що кредитоспроможність – це здатність компанії або приватної особи залучати позиковий капітал і в майбутньому належним чином обслуговувати свій борг;

Е.І. Гнатишина [9, с. 100] вважає, що кредитоспроможність – це здатність позичальника в конкретних умовах кредитування в повному обсязі і в визначений кредитною угодою термін розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями виняткового коштом, які генеруються позичальником в процесі звичайної діяльності. Отже, для банку, який надає кредит, важливо, щоб позичальник був не тільки платоспроможним, але і кредитоспроможним.

Для успішного управління платоспроможністю і кредитоспроможністю підприємства велике значення має дослідження теоретичних аспектів цих



понять. Тим часом, вони зовсім не ідентичні. Існує ряд визначень платоспроможності. Наведемо їх.

За визначенням М.І. Ткачук і Е.Ф. Кіреєва платоспроможність підприємства - це можливість погашення своїх фінансових зобов'язань в конкретний період часу. На їхню думку, платоспроможність - це реальний стан фінансів підприємства, який можна визначити на конкретну дату або за аналізований період часу.

Г.В. Савицька дає наступне визначення платоспроможності: платоспроможність - це можливість своєчасно погашати свої платіжні зобов'язання наявними ресурсами.

Таким чином, ми з'ясували визначення платоспроможності і кредитоспроможності різних авторів.

На наш погляд, найбільш повно поняття «аналізу кредитоспроможності» як головного критерію в побудові оперативних кредитних відносин між банком і позичальником укладається в наступному:

- оцінка кредитоспроможності позичальників повинна проводитися виходячи з спільних інтересів суб'єктів кредитних відносин. Занадто високі вимоги до позичальників кредитних ресурсів з боку банку призводить до втрати клієнтів;

- спільність мети позичальника і кредитора в процесі формування кредитних відносин виражається в зусиллі досягнення ними максимальної прибутковості;

- кредитоспроможність позичальників тісно пов'язана з вартістю надання кредитних послуг, видам кредитів, за формами кредитів, залежить від рівня розвитку інфраструктури даних ринків, попиту і пропозиції на кредитні ресурси на ринках.

Так чи інакше, кредитоспроможність виражається в можливості позичальником повернути кредитні суми, сплативши банку відповідні відсотки в строк і в повному обсязі.

Поняття кредитоспроможності багато в чому залежить від особливостей розвитку банківської системи, крім того зміст цього поняття змінюється з часом і ретроспективна оцінка показує, що існує тісний взаємозв'язок між кредитоспроможністю і розвитком кредитних відносин.

Здійснюючи оцінку кредитоспроможності позичальника, банки ґрунтуються на системі показників, які відповідають певним критеріям, аналіз яких дає можливість зробити висновок про стан кредитоспроможності потенційного позичальника. А також рекомендації при проведенні конкурсних заходів.

Набір цих критеріїв і показників визначається кожним банком самостійно і видозмінюється в процесі розвитку кредитних відносин. При цьому можна відзначити, що використання тих чи інших критеріїв та показників при оцінці кредитоспроможності багато в чому залежить від зовнішніх факторів, таких як зміни в економічному розвитку країни, формування і розвиток підприємництва, зміна видів і форм кредиту, політики держави в сфері грошово-кредитного регулювання.

## **1.2 Методи перевірки кредитоспроможності позичальників**

Надаючи грошові кошти позичальникові, банки намагаються проводити найбільш ефективну перевірку своїх клієнтів за такими напрямками: наскільки вони відповідальні, чесні, і, само собою, платоспроможні. Навіть за умови, що сама процедура кредитування може займати порівняно недовгий час, кредитні організації дуже ретельно і передбачливо ставляться до питання оцінки позичальника.

Кожен банк для оцінки позичальника використовує сукупність різних методик, які дозволяють проводити найбільш ефективний аналіз платоспроможності. Далі розглянемо найбільш популярні методи оцінки.

Перший вид перевірки досить формальний і проводиться співробітником точки продажів банку і співробітниками служби безпеки банку.

Проведення візуальної оцінки позичальника здійснюється в процесі спілкування і виявлення інформації, що характеризує позичальника.

Підставою для відмови є виявлення відносно позичальника наступної інформації:

- наявність ознак алкогольного сп'яніння або наркотичної залежності;
- позичальник невпевнено знає адресу місця проживання / прописки / роботи або назву організації-роботодавця;
- знаходження позичальника у супроводі третіх осіб, які мають прямий або непрямий вплив на дії позичальника;
- сумніви в достовірності документа посвідчення особи позичальника;
- зіпсований або недійсний документ посвідчення особистості позичальника;
- відмова від надання документів з обов'язкового списку перевірки;
- відмова від підписання документів на обробку та зберігання персональних даних і направлення запиту в бюро кредитних історій;
- явні ознаки непрацездатності (включаючи вагітність і похилий вік);
- відмова позичальника від фотографії для анкети.

Крім того, при виникненні сумнівів у співробітника банку в благонадійності позичальника, на етапі оформлення заявки / оформлення видачі кредиту, але якщо склалася ситуація, що не відповідає жодній з причин відмови зі стандартного списку, то співробітник може вказати один або кілька коментарів для додаткової перевірки уповноваженою особою.

Причини можуть бути наступні [21]:

- «можливий зв'язок позичальника з кримінальним світом», ознаки можуть бути такі як «блатний» жаргон у мові і наявність підозрілих татувань;
- заповнення більшої частини інформації не по пам'яті, а переписуючи з задалегідь підготовлених записів (крім інформації з офіційних документів);
- так само співробітник може в письмовій формі описати, що саме викликало підозру.

Всі наведені вище причини можуть прямим чином вплинути на відмову в наданні послуг банку.

У всіх банках проводиться перевірка документів [7]. Здійснюється перевірка паспорта на дійсність. Інформація повинна бути читабельною, без будь-яких помилок і виправлень. У трудовій книжці перевіряються дані позичальника, трудова книжка так само перевіряється на відповідність усім законодавчим вимогам. Довідка про доходи перевіряється на приналежність позичальника, реквізити роботодавця перевіряються на відповідність документів, що підтверджують зайнятість. Крім того, дохід позичальника чоловічої статі у віці до 27 років може враховуватися тільки при наявності військового квитка (незалежно від зазначеної в ньому придатності до військової служби) або приписного свідоцтва, що підтверджує проходження військової служби або відстрочку від проходження військової служби до настання 27 років. Так само кожного потенційного позичальника банк перевіряє на банкрутство. У всіх документах банком перевіряється однозначність даних і чіткість завіряють печаток / підписів. Крім усього іншого, перевіряється минуле клієнта на правопорушення.

Оцінка фінансових можливостей позичальника [7]. Банк, отримавши від клієнта документи про підтвердження доходу, проводить розрахунок допустимого навантаження з урахуванням безлічі факторів. В результаті, якщо доходів досить для оплати щомісячного обов'язкового платежу, і після цього залишається достатня сума на забезпечення проживання, то кредит нададуть на запитуваних умовах. Витрати клієнта, орієнтуючись на існуюче кредитне навантаження, сімейний стан (наявність утриманців) та інші фактори. Якщо потенційний позичальник має рахунки в банку, то кредитор додатково оцінює рух коштів по рахунках. Існує безліч формул, за якими проводиться розрахунок допустимого навантаження. Згідно закону, фінансова організація не зможе видати кредит потенційному позичальникові, у якого розмір заборгованостей становить 50% сукупного доходу сім'ї. Комфортним вважається показник 35-40%, граничним – 50 60% [1]. Деякі банки при розрахунку кредитного

навантаження беруть до уваги кількість членів сім'ї і норму витрати на одну людину (прожитковий мінімум), як правило, використовують середній показник, виходячи з регіону. Така методика точніше характеризує реальний стан справ. Цей спосіб застосовується в більшості випадків, і частіше за все при цьому рівень кредитного навантаження не повинен перевищувати 30%, особливо в сім'ях з дітьми. В іншому випадку банк відмовить у видачі кредиту.

Оцінка виконання зобов'язань за раніше виданими кредитами (перевірка кредитної історії) [2]. В даному методі проводиться моделювання поведінки клієнтів з точки зору виконання зобов'язань за кредитами.

Система прогнозує ймовірність успішного виконання зобов'язань з боку того чи іншого позичальника, що дозволяє нам точніше відбирати платоспроможних клієнтів. Такий метод може застосовуватися на клієнтах з наявністю кредитної історії. Банківська перевірка кредитної історії проводиться шляхом відправки запиту в бюро кредитних історій інформації про паспортні дані позичальника. Отриманий банком звіт містить анкетні дані позичальника, основну інформацію про діючі і закриті кредити (розмір, суми, період погашення), а також інформація про своєчасність погашення щомісячних платежів, наявність діючих прострочень. Аналіз проводиться на предмет дотримання термінів погашення кредитної заборгованості та приймається рішення про доцільність видачі коштів. Можуть використовуватися такі рівні оцінок (рівні можуть відрізнятися, так як всі банки встановлюють свої оцінки позичальників):

- «Позитивна», цьому рівню відповідає позичальник з позитивною кредитною історією і відсутністю тривалої заборгованості;

- «Середня» оцінка проставляється при наявності непогашеної заборгованості терміном до 90 днів;

- «Незадовільна» оцінка присвоюється позичальнику при наявності відкритих прострочень, прострочень тривалістю понад 90 днів, наявності регулярних прострочень і якщо у клієнта є різні судові постанови по попереднім або діючим кредитам.

У разі «незадовільної» оцінки при виявленні багаторазових, довгострокових прострочень банки мають право не надавати позичальнику кредиту, так як банкам важлива зворотність кредитних коштів.

Видача кредитів з категорії позичальників з «середньої» оцінкою буде залежати від результату перевірки за іншими методиками. Існують банки, які не проводять перевірку кредитних історій, проте процентні ставки у них помітно вище, ніж у інших. Експерти вважають, що кредитна історія поступово стає більш значущою і для громадян, і для банків. Тому рівень своєчасної виплати зобов'язань повинен підвищитися, так як позитивна кредитна історія сприятливо впливає на рішення банку про надання кредитів.

Деякі банки, при відсутності інформації про позичальника, вдаються до такого методу перевірки як перевірка роботодавця [2]. Банк оцінює достовірність зазначених в анкеті відомостей про роботодавця, де працює потенційний позичальник. При цьому співробітники банку уточнюють, чи робить фірма обов'язкові відрахування пенсійний фонд і страхову компанію, платить податки, перевіряють інформацію про банкрутство і арешт майна фірми. Банк може перевірити, в яких судових позовах брав участь роботодавець, які судові процеси йдуть на даний момент. якщо рахунки компанії обслуговуються в тому ж банку, то банк може проаналізувати транзакції по рахунках компанії. Аналізується сфера діяльності компанії, які товари і послуги вона пропонує. Фахівці банку можуть зателефонувати в компанію, вказану в якості роботодавця, щоб дізнатися, чи дійсно числиться в ній такий співробітник, запросити дату і номер наказу про прийом на роботу, уточнити чи є у потенційного позичальника дисциплінарні стягнення і чи не планує він звільнитися. Фахівцем банку зіставляється отримана інформація про професії, сфері діяльності і щомісячний дохід. Інформація запитується для оцінки стабільності доходу і оцінки ризику втрати роботи, який може бути пов'язаний як з порушенням трудового договору позичальником, так і з закриттям компанії.

Розглянемо таку модель оцінки як скоринг. Скоринг - це спосіб оцінки кредитоспроможності [33]. Така модель оцінки є популярною в країнах з

розвиненою фінансовою інфраструктурою. Для оцінки кредитоспроможності скорингу потрібні дані, які можуть бути отримані з різних джерел: кредитної історії, анкети позичальника, соціальних мереж і т. ін. Скоринг обробляє дані і виставляє оцінку в балах. чим вищий скоринговий бал, тим більші шанси отримати кредит на вигідних умовах.

Можна сказати, що це метод, що дозволяє провести швидкий аналіз не тільки сумлінності позичальника, але і його кредитоспроможності, а значить прорахувати можливі ризики.

Як правило, скорингова система являє собою комп'ютерну програму, яка використовує різні математичні та статистичні методи і прийоми обробки відповідей позичальника в заявці на кредит, яку він надає в банк. Так само система може враховувати перелік даних, отриманих від зовнішніх партнерів.

Банки, в основному, використовують заявочний, поведінковий та шахрайський скоринг.

Заявочний скоринг ділиться на соціодемографічний і кредитний. Соціодемографічний - аналізує анкету позичальника: вік, стать, освіту, професію, сімейний стан, наявність утриманців, трудовий стаж, доходи і місце проживання. Такий метод призначений, в основному, для позичальників у яких відсутня кредитна історія.

Соціодемографічний скоринг звіряє дані позичальника з попередніми клієнтами банку, щоб оцінити благонадійність. Наприклад, за статистикою банку люди старші 30 років вносять платежі за кредитами стабільніше, ніж молодь. Тому позичальники, які старші 30 років отримують більш високий скоринговий бал при інших рівних умовах.

Кредитний скоринг - це автоматизована перевірка платоспроможності клієнта за заданим алгоритмом з урахуванням широкого набору критеріїв [33]. Кредитний скоринг застосовується для оцінки позичальників, які вже користувались кредитом. Скоринговий бал розраховується на основі аналізу кредитної історії: скільки кредитів брав позичальник, як платив, скільки платить зараз і т. д.

Поведінковий скоринг прогнозує, як позичальник взмозі виплачувати кредит: рівномірно, з випередженням або з простроченням. Поведінковий скоринг може здійснити, наприклад, банк, який обслуговує виплату заробітної плати - він знає, як позичальник використовує картку, скільки грошей і на які цілі витрачає.

Шахрайський скоринг бореться з кредитами, які навмисно не повертаються [33]. Цей скоринг аналізує бази МВС, внутрішньої служби безпеки, а також підозрілі дані в кредитній історії, наприклад, часту зміну адрес і телефонів.

Наступний метод оцінки заснований на даних, отриманих від мобільних операторів [13]. Цей метод впроваджений в скорингові моделі зовсім недавно і враховується не у всіх скорингових моделях в банків. Отриманий від мобільного оператора скоринг-бал стане одним з параметрів аналізу платоспроможності клієнта [13]. Облік нових даних дозволить зменшити обсяг проблемних боргів. При формуванні скоринг-бала мобільні оператори враховують перелік дуже важливих характеристик клієнта, що не доступні з інших джерел. В першу чергу, на скорингові бали мобільних операторів впливає те, наскільки дотримується платіжну дисципліну потенційний позичальник. Про це, в тому числі, може свідчити і термін життя абонентського номера, тривалість і кількість блокувань номера, суми платежів оператору за послуги зв'язку, використання послуги «роумінг», частота зміни тарифу і навіть тип використовуваного телефону. Повнота відомостей, отриманих від операторів мобільного зв'язку, залежить від кількості операторів партнерів. Це пов'язано з тим, що на одного клієнта може бути оформлено кілька сім карт. Збільшення кількості партнерів в проекті з використання зовнішніх даних дозволить отримувати найбільш достовірну характеристику клієнта. Варто відзначити той факт, що при подачі заявки на кредитування всі клієнти банку підписують згоду на обробку персональних даних, що дозволяє законно запитувати дані про абонентів у мобільних операторів.

Розглянемо наступний вид скорингу - соціальний [21]. Це новий вид скорингу, який оцінює клієнта по його соціальним характеристикам і прогнозує



його поведінку за допомогою аналізу інформації в соціальних мережах [21]. На вітчизняному ринку такий скоринг з'явився зовсім недавно і використовується в тестовому режимі. Цей вид перевірки буде актуальний при розгляді заявки на кредит клієнтів, які не мають кредитної історії. В основі цього методу лежить припущення, що всіх клієнтів можна розділити на соціальні типи зі схожим стилем життя, звичками і іншими показниками і їх поведінку з великою часткою ймовірності буде передбачуваним. Такий метод може перевіряти кілька десятків параметрів: кількість друзів, сімейний стан, кількість опублікованих фото за певний період, дату реєстрації та час активності, музичні пристрасті і багато іншого. Має значення зміна обсягу контенту і її наповнення. Соціальний скоринг дозволяє оцінити клієнта не тільки на період подачі заявки на кредитування, а й протягом тривалого періоду, що дозволить відстежити всі різкі зміни активності клієнта в соціальних мережах. На даний момент такий вид перевірки позичальників вважається перспективним у розвитку, але використовується в тестовому режимі в зв'язку з невеликим обсягом досліджень.

Аналіз найбільш популярних методів оцінки показує, що позичальник вивчається з різних сторін. На підставі цього можна зробити класифікацію, представлену на рисунку 1.1.

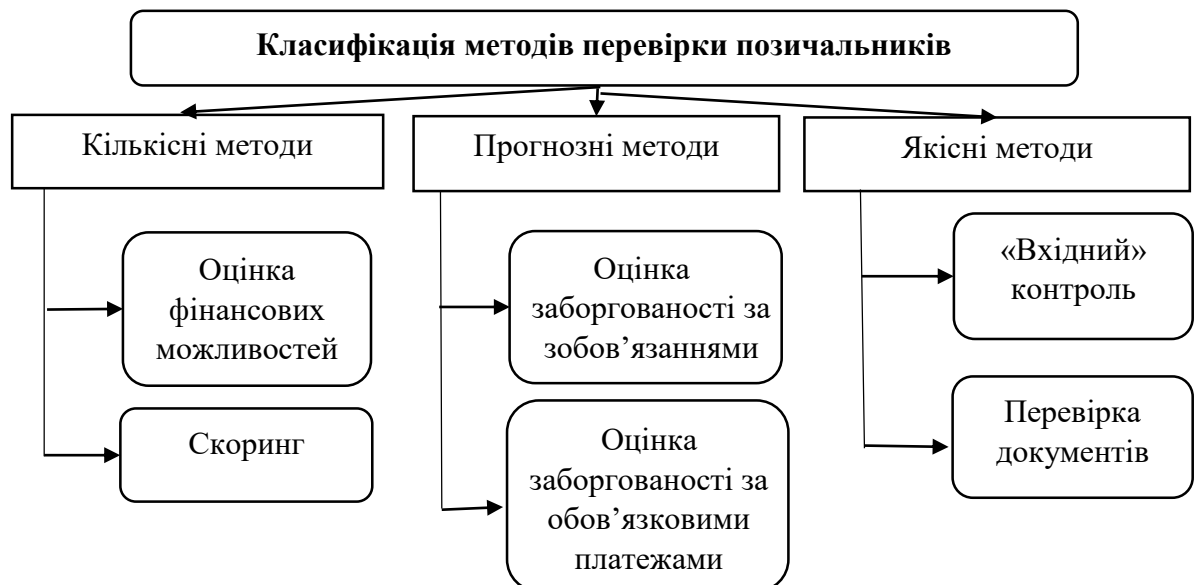


Рис. 1.1 - Класифікація основних методів оцінки позичальників

Проаналізувавши декілька методів оцінки позичальників можна зробити висновок, що немає досконалих і «еталонних» методів. Всі методи мають свої переваги і недоліки і можуть доповнювати один одного, тим самим збільшуючи точність оцінки платоспроможності позичальників. Жоден з методів не зможе зі сто відсотковою точністю оцінити позичальника, у якого відсутня кредитна історія. Саме тому банки намагаються удосконалити діючі методи оцінки та розробити нові. Чим більше інформації про клієнта доступно банку для аналізу позичальника, тим точніше будуть побудовані моделі оцінки платоспроможності і тим якісніше будуть визначені можливі ризики.

## 2 ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ КРЕДИТНОГО РИНКУ

### 2.1 Тенденції кредитного ринку України

Ефективна діяльність банківських установ на кредитному ринку є важливою складовою фінансової стійкості банківської системи, яка відіграє значну роль в економіці України. Проведемо оцінку кредитної активності банків в Україні. Динаміку показників діяльності банківського сектору кредитного ринку України наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 Динаміка показників діяльності банківського сектору кредитного ринку України

Рік	2017	2018	2019	2020	2021
Кількість банків	93	82	77	75	73
Кредити надані клієнтам, млн грн	1005923	1036745	1118860	1033430	960 597
З них: -суб'єктам господарювання	847092	864 412	919071	821936	749335
Темп приросту кредитів, наданих суб'єктам господарювання, до попереднього періоду, %	-	2,04	6,32	-10,57	14
Частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання, у загальній сумі, %	84,21	83,38	82,14	79,53	78,01
-фізичним особам	157385	170774	196859	206737	199561
Темп приросту кредитів, наданих фізичним особам, до попереднього періоду, %	-	8,51	15,27	5,02	-3,47
Частка кредитів, наданих фізичним особам, у загальній сумі, %	15,64	16,47	17,59	20,00	20,77

Як видно з таблиці, кількість банків з кожним роком скорочується. Станом на 2017 рік їх було 93, а на початку 2021 року 73. Тобто зменшилася кількість банків на 20 одиниць, або на 21%. Причиною скорочення у НБУ пояснюють, як «виведення неплатоспроможних банків з ринку і оптимізація мережі окремих банків».

Кредити, які видавались клієнтам мають неоднозначну тенденцію. Так, у 2017 році було видано кредитів на суму 1005923 млн.грн., у 2018 і 2019 роках відбувалося збільшення сум. У 2019 році видано кредитів на суму 1118860 млн.грн, що на 11,23% більше ніж у 2017 році. З останні 2 роки відбулося зниження активності клієнтів на кредитному ринку, про що свідчать дані 2020 і початок 2021 року. Станом на 01.01 2021 року було видано кредитів на суму 960 597 млн.грн., що на 14,15% менше ніж у 2019 році.

Досліджуючи дані таблиці, можна стреджувати, що вагома частка кредитів надавалась саме суб'єктам господарювання. У 2017 році їх частка становила 84,21%, а до 2021 року вона поступово зменшувалась і становила 78.01%.

Частка кредитів, наданих фізичним особам значно менша і у 2017 році становила 15,64% у загальній кількості виданих кредитів, а на початок 2021 року – 20,77%. Тобто спостерігається позитивна динаміка. Динаміку виданих кредитів фізичним і юридичним особам за 2017-2021 роки наведено на рис.2.1.

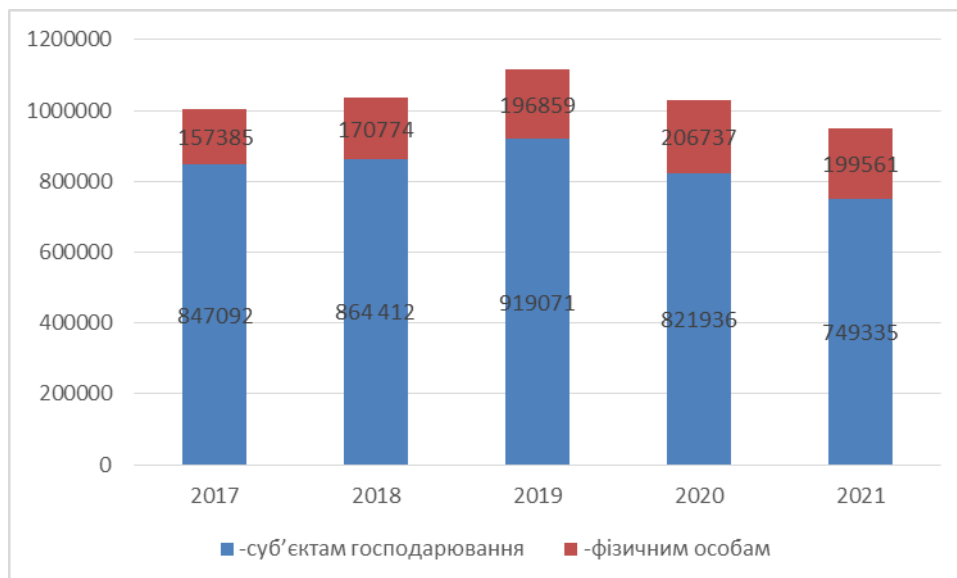


Рис. 2.1 – Динаміка виданих кредитів фізичним і юридичним особам за 2017-2021 роки

Обсяги кредитів, виданих вітчизняними банками за 2018-2021 роки наведено на рис. 2.2.

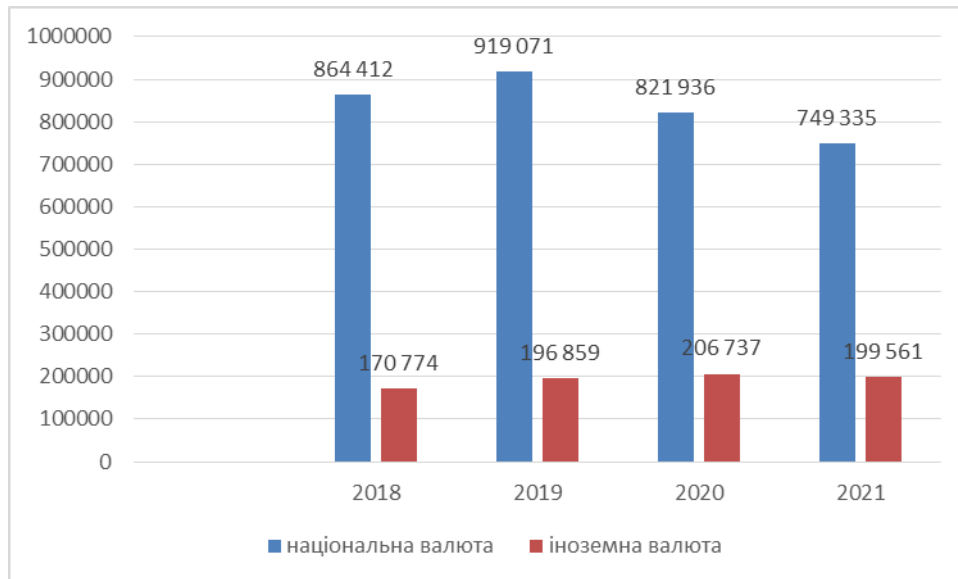


Рис.2.2 - Обсяги кредитів, виданих у національній та іноземній валюті

Надання кредитів у національній та іноземній валюті мають нестійкий характер. У 2019 році було видано найбільше кредитів саме у національній валюті і становило 919071 млн.грн. З кожним наступним роком їх кількість поступово зменшувалась і на початок 2021 року їх сума становила 749 335 млн.грн. Що стосується кредитів в іноземній валюті, то попит нах за останні роки зростає і у 2020 році їх кількість становила 206737 млн.грн.

Варто зазначити, що кількість банків з кожним роком зменшується, але спостерігається незначне збільшення активів банків. Частка кредитного портфеля в активах комерційних банків України складає більше половини (50-60%).

Великою проблемою для банківського сектору є досить значна частка прострочених кредитів (рис. 2.3). Якщо у 2017 році вона становила 53,7%, то на початок 2021 року вона збільшилась і становила 56,4%. Тобто ми бачимо, що не повертають, кожний другий кредит у зазначені строки.

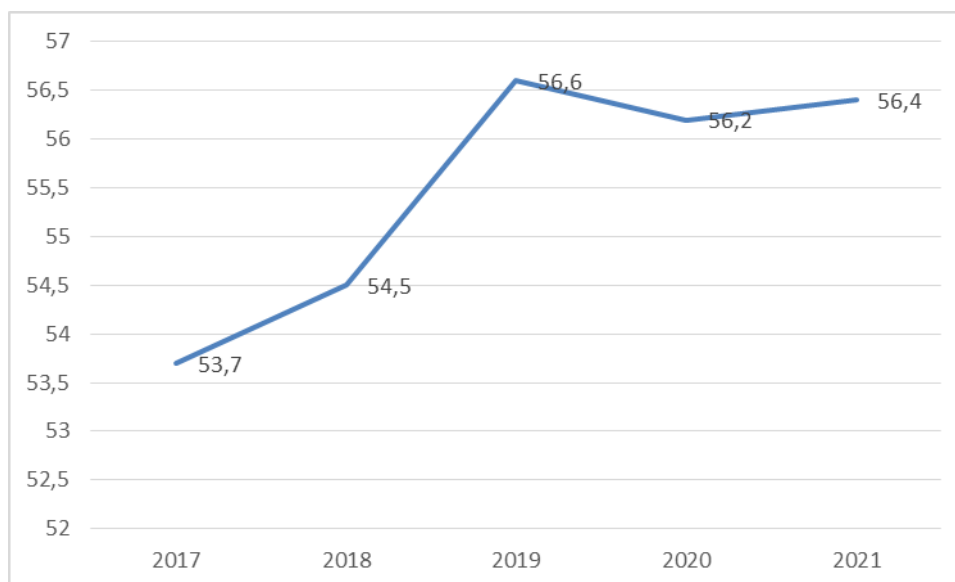


Рис.2.3 - Динаміка частки простроченої заборгованості в обсязі кредитного портфеля банків України, %

Розглянемо обсяги непрацюючих кредитів за суб'єктами господарювання, кількість їх наведена у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 - Динаміка та структура непрацюючих кредитів за суб'єктами господарювання у 2017-2020 роках

Суб'єкти господарювання	2017	2018	2019	2020
Кредити корпоративному сектору, млн грн.	465842,49	490972,62	462314,57	458335,13
частка непрацюючих кредитів, %	56,94	54,75	53,51	52,98
Кредити фізичним особам (включно із фізичними особами-підприємцями), млн грн	105836,22	140385,51	174656,94	177654,92
частка непрацюючих кредитів, %	26,23	23,82	19,94	21,13
Міжбанківські кредити, депозити (за виключенням коррахунків), млн грн.	2537,98	4515,89	2306,35	2176,98
частка непрацюючих кредитів, %	36,13	19,61	34,05	37,68
Кредити органам державної влади та місцевого самоврядування, млн грн.	1519,25	2866,96	4716,68	5404,49
частка непрацюючих кредитів, %	0,68	29,21	14,49	1,41

За даними таблиці видно, що найбільша частка непрацюючих кредитів припадає на кредити корпоративного сектору, що становить більше 50 %. Це говорить про зменшення обсягу виробництва та про недостатність фінансових ресурсів для погашення кредитів.

Варто зазначити, що НБУ характеризує вплив облікової ставки на фінансовий ринок . Динаміку середньозваженої облікової ставки, процентних ставок за кредитами за 2013-2020рр., %

наведено на рис. 2.4



Рис. 2.4 - Динаміка середньозваженої облікової ставки, процентних ставок за депозитами та кредитами за 2013-2020рр., %

Наразі облікова ставка НБУ становить 6 %, Хоча регулятор зазначив, що знижуватиме облікову ставку до нейтрального рівня (3-4%).

## **2.2 Визначення кредитоспроможності позичальника комерційними банками України**

Наразі банки стикаються з такою проблемою, як ризик неповернення позичальником вчасно основної суми боргу і нарахованих відсотків.

Кредитоспроможність підприємства-позичальника характеризують такі елементи:

- виконання своєчасних платежів за отриманими кредитами;
- економічний стан і перспективи розвитку;
- мобілізація капіталу підприємства -позичальника.

Всі чинники, які впливають на оцінку кредитоспроможності підприємства, обов'язково повинні бути оцінені. Але це вважається досить складним і тривалим процесом визначення впливу всіх факторів.

Банки намагаються більше спеціалізуватися на кредитуванні підприємств малого бізнесу. Методики оцінки кредитоспроможності недостатньо досконалі і вимагають багатьох коригувань. Адже для банку, що є кредитором, необхідно розуміти фінансову стійкість позичальника, це і відіграє головну роль, тому що вона прямо впливає на продуктивність роботи банку, а також на стабільність в цілому. Тому настільки важливе місце, як з боку кредитора, так і з боку самого підприємства-позичальника, приділяється комплексному економічному аналізу.

При визначенні кредитоспроможності позичальника комерційні банки України розробляють власні положення та методики, що ґрунтуються на відповідних положеннях НБУ.

Починаючи з квітня до грудня 2020р., банки застосовували спрощені правила оцінки кредитного ризику при реструктуризації кредитів, які було запроваджено відповідно до Постанови Правління НБУ № 39 від 26.03.2020 р. «Про особливості застосування вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями у зв'язку із запровадженням обмежувальних заходів» [32].



У зв'язку з чим, у вітчизняній та міжнародній практиці можна виділити найпоширеніші і універсальні критерії при оцінці кредитоспроможності клієнтів - це ступінь можливості погашення отриманого кредиту та повернення відсотків, забезпечення кредиту, капітал підприємства, контроль, тобто відповідність стандартам кредитних організацій.

Методи оцінки кредитоспроможності підприємств-позичальників представлені на рис.2.5.

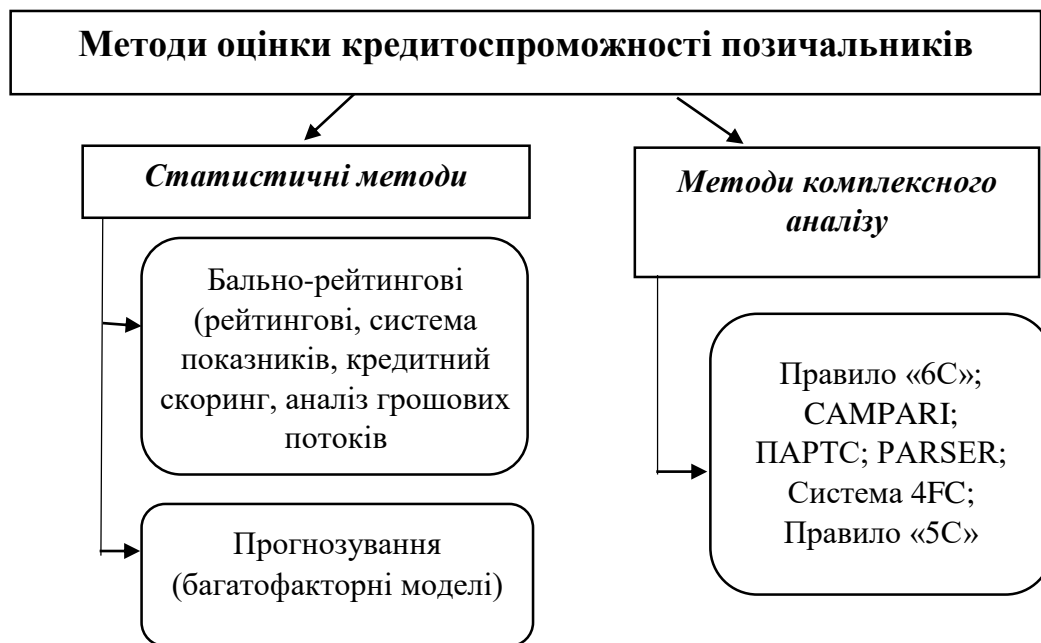


Рис. 2.5 - Методи оцінки кредитоспроможності позичальників

Мета статистичних моделей полягає в виборі певного методу для комплексної оцінки позичальника, а також віднесення клієнтів кредитних організацій до надійних або ненадійних. Найбільшого поширення застосування даних методів оцінки отримали при прогнозуванні ймовірності банкрутства.

Перевагами даних моделей є: простота розрахунку, оптимальний набір характеристик (зазвичай 2-5 коефіцієнтів), можливість легко проранжувати підприємства за результатами оцінки. Недоліками ж вважається те, що дані моделі майже не використовуються, так як відсутні якісні статистичні моделі, які б враховували різні умови економічної діяльності підприємств, внаслідок його, визначається низький ступінь достовірності інформації.

Бально-рейтинговий метод створюється банками на основі факторного аналізу. Дана оцінка дає можливість спрогнозувати своєчасність погашення платежів, а також ліквідність оборотного капіталу і провести оцінку стану підприємства-позичальника в цілому.

Перевагами таких моделей є застосування найменших трудовитрат при вивченні великого обсягу інформації, навіть відсутності великого досвіду інспекторів, розрахунок окремих показників. Але необхідно враховувати такі фактори, як використання різнобічних показників, що характеризують фінансово-економічний стан підприємства; необхідно чітко давати пояснення тим чи іншим пороговим значенням; правильно обґрунтовувати значимість коефіцієнтів в різних групах; визначити максимальні і мінімальні значення відхилення; відображення стану підприємства в минулому посередництвом фінансових коефіцієнтів; враховувати різноманіття факторів.

При множині дискримінантному аналізі (МДА) використовується дискримінантна функція ( $Z$ ), що враховує неодноразові параметри (коефіцієнти регресії) і фактори, що характеризують фінансовий стан позичальника (у тому числі фінансові коефіцієнти). Коефіцієнти регресії розраховуються за вибіркою фірм, які або збанкрутували, або вижили протягом певного часу. При знаходженні  $Z$ -оцінки підприємства, що знаходиться поруч з показником середньої фірми-банкрута, з часом то при аналогічних умовах воно просто збанкрутує. [36]

А також застосовують такі моделі як CART (Classification and regression trees), що означає як «класифікаційні та регресивні дерева». Основна перевага застосування такої моделі визначається в широкому застосуванні, так як така модель зрозуміла і проста в обчисленні.

Методика, заснована на аналізі грошових потоків, дає можливість застосовувати не дані про залишки за статтями балансу, а конкретні коефіцієнти, розраховані за оборотами ліквідних активів, запасів і зобов'язань, за допомогою розрахунку сальдо надходжень і витрат, тим самим визначаючи чистий

грошовий потік. Так перевищення відтоку над припливом коштів говорить нам про те, що клієнт є некредитоспроможним [28].

При оцінці кредитоспроможності підприємства методами комплексного аналізу віддають перевагу поєднанню і якісних, і кількісних характеристик підприємства-позичальника. Моделі комплексного аналізу беруть за основу експертні оцінки доцільності надання кредиту.

У таблиці 2.3 розглянемо методи оцінки кредитоспроможності позичальника, які використовують комерційні банки в Україні

Таблиця 2.3 - Методики визначення кредитоспроможності позичальника комерційними банками України

Назва комерційного банку	Методика визначення кредитоспроможності
ПАТ «АКБ «КІІВ»	Бально-рейтингові методи (аналіз показників, кредитний скоринг, рейтинговий метод)
ПАТ «Укрсоцбанк»	Рейтингові методи оцінки кредитоспроможності позичальника
АТ «Ошадбанк»	Бально-рейтингові методи
ПАТ «Мегабанк»	Бально-рейтингові методи з коригуванням на ділову репутацію позичальника
ПАТ КБ «ПриватБанк»	Рейтингові методи оцінки кредитоспроможності позичальника
ПАТ «Промінвестбанк»	Бально-рейтингові методи на основі кількісної оцінки фінансового стану та якісного аналізу ризиків
ПАТ АБ «Укргазбанк»	Бально-рейтингові методи в залежності від типу позичальника (рейтинговий метод - для суб'єктів малого підприємництва; аналіз показників, кредитний скоринг, прогнозування – для юридичних осіб)
ПАТ «Райфайзен Банк «Аваль»	Бально-рейтингові методи з врахуванням об'єктивних та додаткових факторів діяльності підприємства (специфіка діяльності, наявність нерухомості,)
ПАТ «УкрСиббанк»	Бально-рейтингові методи, прогнозування
ПАТ КБ «Правекс-банк»	Бально-рейтингові методи оцінки кредитоспроможності позичальника. Особлива увага приділяється оцінці вартості забезпечення за кредитною угодою

Через відсутність єдиної нормативної бази якість оцінки фінансових показників буде недостатньо точним і обумовленим.

Це пов'язано з відсутністю певних довідників або класифікаторів. Це все не дає досить точно віднести підприємство до того чи іншого класу кредитоспроможності виходячи з галузевих характеристик, що давало б змогу оцінити більш точно ризик надання кредитів. Фінансова стійкість кредитних

організацій і банківської системи в цілому, а також гарантія виконання своїх зобов'язань, перед кредитними організаціями прямо залежить від неупередженої оцінки кредитоспроможності позичальника.

### **3 ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОЇ МЕТОДИКИ СКОРІНГУ ПРИ ОЦІНЦІ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА В КОМЕРЦІЙНОМУ БАНКУ**

В сучасних умовах функціонування системи кредитування банки не тільки використовують диференційований підхід до вибору потенційних позичальників, а й розробляють різні методики для проведення аналізу рівня кредитоспроможності своїх позичальників. Багато кредитних організацій використовує скорингову систему, яка поєднує елементи декількох існуючих методик: оцінку кредитоспроможності за системою фінансових коефіцієнтів, аналіз грошового потоку, аналіз ділових ризиків і т.д.

Такий підхід комерційних банків свідчить про комплексне вивчення аспектів діяльності позичальника, тобто беруться до уваги не тільки фінансові показники, але якісні параметри.

Розгляд якісних параметрів потенційного клієнта є основним моментом в роботі кредитної організації при оцінці кредитоспроможності клієнта, і свідчить про його рівні.

Першим якісним параметром є залежність організації від покупців. При незначній кількості покупців, існує ризик нестійкості його функціонування і здатності вчасно повернути позичені кошти в разі виникнення ситуації, що проявляється в зміні переваг і смаків. Отже, рівень конкурентоспроможності клієнта банку впливає на рівень його фінансової стійкості і стабільності. За даним критерієм банк присвоює клієнту від 1 бал при одному покупцеві до 3 балів при наявності великої кількості покупців.

Наступний параметр - залежність позичальника від постачальників. За даним критерієм відбір позичальників відбувається аналогічним чином: чим більше постачальників, тим вище стабільність позичальника. Бали розподіляються таким же чином.

На кредитоспроможність позичальника не менше впливає термін роботи в даній галузі, наявність діючої ліцензії за ліцензійованими видами діяльності і

навіть чисельності працівників. Чим вище значення перерахованих критеріїв, тим краще це позначається на довірі до клієнта з боку банку і йому присвоюється максимальну кількість балів - 3.

Кредитна історія відіграє одну з ключових ролей в ухваленні рішення про видачу позики позичальнику. Її наявність банк перевіряє або по своїй базі даних, якщо клієнт вже звертався до Банку, або в Бюро кредитних історій (БКІ), звідки він отримує інформацію про кількість взятих кредитних зобов'язань, їх суми, терміни і, найголовніше, про наявність прострочених платежів, їх кількість і терміни. Позитивна кредитна історія без прострочених платежів добре характеризує клієнта і свідчить про його надійність і порядність. Якщо ж потенційний позичальник уже має відкритий непогашений кредит або має тривалу прострочену заборгованість, то це може послужити причиною відмови у видачі грошових коштів. Незгода позичальника або його поручителів на запит інформації про кредитну історію клієнта може також стати фактором, що вплинув на негативну відповідь з боку банку, так як приховування відомостей, прямо відображаються на кредитному ризику банку. В даному випадку ранжування йде від 1 до 5 балів при позитивній кредитній історії.

При оцінці кредитної історії банки вивчають якість управління підприємства, яке потенційно кредитується (досвід роботи керівників в даному або аналогічному бізнесі, ступінь участі власників в управлінні бізнесу, а також важливою є автоматизація обліку і т.ін.). Позитивна відповідь на запитання і високий досвід роботи менеджменту набувають вагомого значення, приймаючи рішення до схвалення кредитної угоди, що дозволяє клієнту розраховувати на максимальні 3 бали по кожному з перерахованих критеріїв. Кожному з якісних параметрів присвоюється свій бал.

Після оцінки якісних параметрів позичальника, банки проводять аналіз його фінансового стану, основною метою якого є отримання інформації, що дає об'єктивну і точну картину фінансового становища підприємства, для визначення його потреби в додаткових джерелах фінансування, а також можливості підприємства в повному обсязі виконати зобов'язання перед банком.

Аналіз проводиться за допомогою вивчення звітності позичальника та розрахунку певних фінансових коефіцієнтів.

Перш за все, проводиться структурно-динамічний аналіз балансу та звіту про фінансові результати (горизонтальний і вертикальний аналіз), в процесі банк зможе оцінити структуру майна підприємства, співвідношення власних і позикових коштів, величину довгострокових і короткострокових джерел фінансування, дебіторської та кредиторської заборгованості, обороту, наявність або відсутність прибутку і багато іншого. При необхідності кредитні аналітики банку самостійно оформляють баланс підприємства, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів на підставі первинних бухгалтерських документів клієнтів.

Як правило, відділом кредитування формується два баланси - на поточну дату і за минулі 6 місяців, звіт про фінансові результати - за 12 місяців, а звіт про рух грошових коштів, як і баланс, на дві звітні дати. Прогнозні форми звітності розраховуються на 12 місяців від поточної дати. Вже тільки за структурно-динамічного аналізу банк може візуально без розрахунку коефіцієнтів зробити попередній висновок про деякі аспекти фінансового стану клієнта. Однак, для більш точного розуміння фінансового стану клієнта і обґрунтування отриманих результатів аналізу балансу і звіту про фінансові результати слід провести розрахунок фінансових коефіцієнтів.

У зв'язку з останніми подіями та змінами в законодавстві та практичному застосуванні система оцінки кредитування істотно змінилася. Це помітно як в питаннях методичного рівня, так і в технологіях кредитного обслуговування. У деяких випадках банки не мають єдиної методичної та нормативної бази організації кредитного процесу, що впливає на якість кредитної роботи. Для прикладу розглянемо особливості оцінки кредитоспроможності клієнтів на прикладі ПАТ АБ Укргазбанку, який застосовує скорингову методику.

ПАТ АБ Укргазбанк використовує такі коефіцієнти для аналізу кредитоспроможності юридичних осіб: ставлення щомісячної виручки до валюти балансу, рентабельність продажів, коефіцієнт фінансової незалежності,

коефіцієнт поточної ліквідності, оборотність сукупних активів і відношення короткострокових зобов'язань до виручки. Ці показники оцінюються аналітиком згідно з установленими нормативами, якщо такі є, потім кожному з коефіцієнтів присвоюється вага і ведеться розрахунок загального значення фінансового стану в балах. Як приклад оцінки фінансового становища наведемо ВАТ «Енергосервіс».

Таблиця 3.1 - Розрахунок рейтингового балу підприємства за параметром «Фінансовий стан»

Показник	Фактичне значення	Вага показника	Сума балів
1.Коефіцієнт поточної ліквідності	0,62	0,4	0,248
2.Коефіцієнт фінансової незалежності	-0,10	0,2	-0,02
3.Оборотність сукупних активів	1,02	-	-
4.Відношення короткострокових зобов'язань до виручки	1,49	0,1	0,149
5. Відношення щомісячної виручки до валюти балансу	0,06	0,15	0,009
6.Рентабельність продажів	-63,29	0,15	-9,49
Разом	X	1,00	-9,11

Показник «оборотність активів» не приймає участь у ваговій оцінці через велику залежність її значень від специфіки підприємства, галузевої належності та інших конкретних умов. Аналіз даного показника засновано на порівнянні значень в динаміці і розглядається аналітиками як уточнююче. При розгляді ваг слід зазначити, чим вище показник, тим він більш важливий для банку, що приймає рішення про присвоєння класу кредитоспроможності клієнта. У нашому випадку найбільш важливе значення при оцінці кредитоспроможності юридичних осіб має коефіцієнт поточної ліквідності, який має вагу - 0,4. Інші ж коефіцієнти оцінюються приблизно однаково.

Після аналізу фінансового стану банк переходить до оцінки стійкості прибутку позичальника, тобто розраховується співвідношення прибутку з урахуванням кредиту і без, а потім ранжуються отримані результати за ступенем стійкості від стабільного до нестійкого прогнозного потоку. Інформаційною



базою виступає звіт про фінансові результати та поточний і прогностичний звіт про рух грошових коштів. Ступінь стійкості вибирається не на розсуд аналітика, а за задалегідь встановленим нормативам. Після цього підприємству присвоюється бал від 1 до 5. Максимальний бал виставляється тільки при високій стійкості.

На завершення проведення оцінки кредитоспроможності відбувається вивчення стоп-параметрів (наявність простроченої (не реструктурованої) заборгованості перед бюджетом, місцевими бюджетами і позабюджетними фондами, а також перед Банком і іншими кредитними установами більше 31 дня протягом останнього року). Наявність однієї з перерахованих заборгованостей ставить під сумнів подальшу співпрацю Банку з таким клієнтом. У даній моделі ці параметри оцінюються наступним чином: при наявності одного з стоп-параметрів позичальника присвоюється 1 бал, за відсутності - 0 балів.

Завершальним етапом визначення категорії фінансового стану позичальника є визначення балу і категорії ризику.

Таблиця 3.2 - Результати оцінки фінансового становища ВАТ «Енергосервіс»

<b>Параметр оцінки</b>	<b>Бали</b>
1	2
Залежність від покупців	2
Залежність від постачальників	3
Термін роботи	3
Основні засоби	2
Наявність ліцензії	2
Чисельність працівників	2
Стійкість діяльності	3
Кредитна історія	3
Досвід роботи керівників	3
Ступінь участі власників в управлінні бізнесом	3
Автоматизація обліку	3
Якість управління	3
Відношення короткострокових зобов'язань до виручки	0,15
Рентабельність продажів	-9,49
Коефіцієнт фінансової незалежності	-0,02
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,25

## Продовження таблиці 3.2

1	2
Відношення щомісячної виручки до валюти балансу	0,1
Стійкість за прибутком	1
Прострочена (нереструктуризована) заборгованість перед бюджетом по балансу	0
Прострочена заборгованість за кредитами банку понад 31 день протягом останнього року	0
Разом	23,99

Таким чином, на підставі отриманого підсумкового балу позичальникові може бути присвоєна 1 з 4 категорій ризикованості: від А (відмінна платоспроможність) до D (неплатоспроможний позичальник). Критерії віднесення до того чи іншого класу ризикованості представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 - Визначення категорії ризику позичальника ПАТ АБ Укргазбанк при різних типах кредитних продуктів.

Категорія ризику Тип 1		Категорія ризику Тип 2		Категорія ризику Тип 3	
A	Більше 151	A	Більш 158	A	Більш 145
B	Від 125 до 151 (включно)	B	Від 124 до 158 (включно)	B	Від 97 до 145 (включно)
C	Від 80 до 125 (включно)	C	Від 85 до 124 (включно)	C	Від 80 до 97 (включно)
D	Менш або дорівнює 80	D	Менш або дорівнює 85	D	Менш або дорівнює 80

На клас позичальника також буде впливати і тип кредитного продукту, так як однаковим за ризиком категорія клієнтів буде відповідати різна сума балів. Тому тип кредитного продукту також є одним з важливих параметрів при визначенні категорії фінансового стану позичальника.

На підставі цієї таблиці можна зробити висновок про те, що ВАТ «Енергосервіс» незалежно від вибору типу кредитного продукту слід віднести до типу позичальників - D, тобто «неплатоспроможний позичальник», що несе високий кредитний ризик для банку.

Варто зазначити, що при вивчення методики оцінки кредитоспроможності клієнтів банків виявлено деякі її переваги і недоліки, що відображено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 - Співвідношення переваг і недоліків скорингової методики оцінки кредитоспроможності позичальника

<b>Переваги</b>	<b>Недоліки</b>
Одночасне поєднання деяких методик оцінки кредитоспроможності	Застосовувані коефіцієнти не в повному обсязі характеризують фінансовий стан позичальника
Легкість і прозорість розрахунків фінансового стану за скоринговою моделлю	Нормативні значення коефіцієнтів можуть спотворювати реальний стан справ на підприємстві, так як вони не враховують галузеві, регіональні ознаки, макроекономічні фактори і багато іншого
Облік таких якісних параметрів, як кредитна історія клієнта, рівень менеджменту, ефективність управління та ін.	Універсальна система вагових коефіцієнтів при розрахунку рейтингової оцінки не має індивідуального підходу до клієнта, що в разі помилки може обернутися неправильним визначенням категорії ризикованості позичальника
Прогноз і планування грошового потоку клієнта, якщо йому це потрібно	Невеликий набір оцінюваних якісних параметрів
	У методиці не представлена оцінка можливості банкрутства клієнта в період дії кредитного договору

При вдосконаленні даної методики слід звернути увагу на наступні аспекти:

- для комплексної оцінки якісних параметрів потенційного позичальника слід визначити додаткові фактори, що впливають на рівень кредитного ризику;

- розширення системи фінансових коефіцієнтів, що застосовуються для оцінки кредитоспроможності клієнта;
- розраховуючи модель ймовірності банкрутства потенційного позичальника слід враховувати період дії кредитної угоди;
- розширення і деталізація класифікації позичальників за величиною ризику (не можна віднести до недоліків діючої методики, однак, розширення кількості груп позичальників сприяє більш чіткому визначенню позиції клієнта і вибору групи, яка йому дійсно підходить за всіма параметрами, а не віднесення його в ту групу, де спостерігається найбільше збігів).

Таким чином, необхідність перегляду умов і умов кредитування потенційних і реальних клієнтів-позичальників банку пояснюється проблемою їх ліквідності і недостатності власного капіталу. Зниження рівня кредитного ризику дозволяє банкам підвищувати рівень банківської ліквідності і стабільно функціонувати на ринку банківських кредитних продуктів і послуг.

## ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження, можна зробити висновок, що поняття кредитоспроможності багато в чому залежить від особливостей розвитку банківської системи, крім того зміст цього поняття змінюється з часом і ретроспективна оцінка показує, що існує тісний взаємозв'язок між кредитоспроможністю і розвитком кредитних відносин.

Здійснюючи оцінку кредитоспроможності позичальника, банки ґрунтуються на системі показників, які відповідають певним критеріям, аналіз яких дає можливість зробити висновок про стан кредитоспроможності потенційного позичальника.

У роботі представлені основні методи перевірки позичальників і принципи їх роботи. Проаналізувавши безліч літератури, з найбільш популярних способів оцінки позичальників, стало зрозуміло, що кожен метод перевіряє клієнтів з різних сторін. Наразі не існує універсального методу перевірки позичальників, який покаже 100% результат і зможе бути застосовний до перевірки всіх потенційних клієнтів. У зв'язку з цим кожен банк самостійно вибирає сукупність методів і параметрів для оцінки платоспроможності позичальників і мінімізації потенційних ризиків.

У роботі досліджено, що кількість банків з кожним роком скорочується. Кредити, які видавались клієнтам мають неоднозначну тенденцію. Так, у 2017 році було видано кредитів на суму 1005923 млн.грн., у 2018 і 2019 роках відбувалося збільшення сум. У 2019 році видано кредитів на суму 1118860 млн.грн, що на 11,23% більше ніж у 2017 році. З останні 2 роки відбулося зниження активності клієнтів на кредитному ринку, про що свідчать дані 2020 і початок 2021 року. Станом на 01.01 2021 року було видано кредитів на суму 960 597 млн.грн., що на 14,15% менше ніж у 2019 році.

Вагома частка кредитів надавалась саме суб'єктам господарювання. У 2017 році їх частка становила 84,21%, а до 2021 року вона поступово зменшувалась і становила 78.01%.

Частка кредитів, наданих фізичним особам значно менша і у 2017 році становила 15,64% у загальній кількості виданих кредитів, а на початок 2021 року – 20,77%. Тобто спостерігається позитивна динаміка.

Надання кредитів у національній та інземній валюті мають нестійкий характер.

Великою проблемою для банківського сектору є досить значна частка прострочених кредитів. Якщо у 2017 році вона становила 53,7%, то на початок 2021 року вона збільшилась і становила 56,4%. Тобто ми бачимо, що не повертають, кожний другий кредит у зазначені строки.

Найбільша частка непрацюючих кредитів припадає на кредити корпоративного сектору, що становить більше 50 %. Це говорить про зменшення обсягу виробництва та про недостатність фінансових ресурсів для погашення кредитів.

Наразі банки стикаються з такою проблемою, як ризик неповернення позичальником вчасно основної суми боргу і нарахованих відсотків.

Всі чинники, які впливають на оцінку кредитоспроможності підприємства, обов'язково повинні бути оцінені.

При визначенні кредитоспроможності позичальника комерційні банки України розробляють власні положення та методики, що ґрунтуються на відповідних положеннях НБУ.

У вітчизняній та міжнародній практиці можна виділити найпоширеніші і універсальні критерії при оцінці кредитоспроможності клієнтів - це ступінь можливості погашення отриманого кредиту та повернення відсотків, забезпечення кредиту, капітал підприємства, контроль, тобто відповідність стандартам кредитних організацій.

Через відсутність єдиної нормативної бази якість оцінки фінансових показників буде недостатньо точним і обумовленим. Це пов'язано з відсутністю певних довідників або класифікаторів. Це все не дає досить точно віднести підприємство до того чи іншого класу кредитоспроможності виходячи з

галузевих характеристик, що давало б змогу оцінити більш точно ризик надання кредитів.

У роботі запропоновано використовувати скорингову систему при оцінці кредитоспроможності позичальника, яка поєднує елементи декількох існуючих методик: оцінку кредитоспроможності за системою фінансових коефіцієнтів, аналіз грошового потоку, аналіз ділових ризиків і т.д.

Такий підхід свідчить про комплексне вивчення аспектів діяльності позичальника, тобто беруться до уваги не тільки фінансові показники, але якісні параметри.

Скорингова модель має свої переваги і недоліки.

Серед переваг можна зазначити: одночасне поєднання деяких методик оцінки кредитоспроможності; легкість і прозорість розрахунків фінансового стану за скоринговою моделлю; облік таких якісних параметрів, як кредитна історія клієнта, рівень менеджменту, ефективність управління та ін.; прогноз і планування грошового потоку клієнта, якщо йому це потрібно.

Виявлено такі недоліки: застосовувані коефіцієнти не в повному обсязі характеризують фінансовий стан позичальника; нормативні значення коефіцієнтів можуть спотворювати реальний стан підприємства, так як вони не враховують галузеві, регіональні ознаки, макроекономічні фактори і багато іншого; універсальна система вагових коефіцієнтів при розрахунку рейтингової оцінки не має індивідуального підходу до клієнта, що в разі помилки може обернутися неправильним визначенням категорії ризикованості позичальника; невеликий набір оцінюваних якісних параметрів; у методиці не представлена оцінка можливості банкрутства клієнта в період дії кредитного договору.

При вдосконаленні даної методики слід звернути увагу на наступні аспекти:

- для комплексної оцінки якісних параметрів потенційного позичальника слід визначити додаткові фактори, що впливають на рівень кредитного ризику;
- розширення системи фінансових коефіцієнтів, що застосовуються для оцінки кредитоспроможності клієнта;

- розраховуючи модель ймовірності банкрутства потенційного позичальника слід враховувати період дії кредитної угоди;

- розширення і деталізація класифікації позичальників за величиною ризику (не можна віднести до недоліків діючої методики, однак, розширення кількості груп позичальників сприяє більш чіткому визначенню позиції клієнта і вибору групи, яка йому дійсно підходить за всіма параметрами, а не віднесення його в ту групу, де спостерігається найбільше збігів).



## ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Андрушків Т. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників в управлінні кредитним ризиком банку // Світ фінансів. 2008. № 2 (15). С. 113 – 118.
2. Арістова А.М. Фінансовий менеджмент у банку. Київ : КНТЕУ, 2007. 123 с.
3. Блащук-Дев'яткіна Н.З. Аналіз кредитного портфеля банків в Україні / Економіка, фінанси, право. 2015. № 2/1.2015. С. 8-12.
4. Бондаренко Н.В. Удосконалення методів оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: «Фінанси і кредит». 2012. №1. URL: [http://www.nbu.gov.ua/old\\_jrn/chem\\_biol/Vsnau/2012\\_1/8Bondarenko.pdf](http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/chem_biol/Vsnau/2012_1/8Bondarenko.pdf).
5. Бордюг В.В. Теоретичні основи оцінки кредитоспроможності позичальника банку // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2008. № 3. С. 112 – 115.
6. Бугель Ю. Основні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника // Банківська справа. 2007. №4. С. 54 – 59.
7. Вітлінський В.В., Пернарівський О.В., Наконечний Я.С., Великоіваненко Г.І. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посібник. За ред. В.В. Вітлінського. К.: Т-во «Знання», 2000. 251 с.
8. Герасименко В. Причини виникнення та форми прояву фінансової кризи в банківській системі України. Вісник НБУ. 2010. № 7. С. 12–15.
9. Гнатышина, Е.И. Факторы кредитоспособности, влияющие на уровень кредитного риска банка // Вестник современных исследований. 2018. № 5.2 (20). С. 100-102.
10. Д'яконов К.М. Оптимізація ризику кредитного портфеля банку. Наука й економіка. 2010. № 2(18). С. 35–41.
11. Джафарова, М.А. Методы оценки кредитоспособности заемщика Джафарова // Теория и практика современной науки. 2018. № 5 (35). С. 211- 214.

12. Дзюблюк О. Розвиток банківського сектору в умовах деформації світового фінансового простору. Вісник НБУ. 2011. № 10. С. 76–83. Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». 2010. № 4(2). С. 107-111.
13. Дубовик О.В. Формування конкурентоспроможності банку : монографія. Львів : ЛБІ НБУ, 2005. 215 с.
14. Ендовицкий, Д.А. Сравнительный анализ подходов к количественной оценке кредитоспособности заемщика // Проблемы учета и финансов. 2017. № 25. С. 3-14.
15. Єр'оміна І.Г. Аналіз розвитку споживчого кредитування в банківській системі України. Сучасні проблеми економічної теорії та практики господарювання в ринкових умовах : зб. наук. пр. III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. Одеса : ОДЕУ, 2011. С. 34–38.
16. Зарицька І. Передумови та особливості прояву сучасної світової банківської кризи. Вісник НБУ. 2009. № 6. С. 20–29.
17. Каримова, К.Н. Оценка кредитоспособности заемщика за рубежом // Международный студенческий научный вестник. – 2018. – № 4-5. – С. 798-800.
18. Карчева Г. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи. Вісник НБУ. 2009. № 11. С. 10–15.
19. Количество банков в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://index.minfin.com.ua/bank/stat/count.php>.
20. Костюк В.А. Комплексне оцінювання кредитоспроможності сільгоспвиробників при наданні іпотечних кредитів // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. К., 2010. Вип. 154, ч. 3. С. 92 – 100.
21. Кравченко В.П. Удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника // Наукові праці КНТУ Економічні науки. 2010. № 17. С. 11-15.
22. Манако О.В. Системний підхід до оцінки кредитоспроможності підприємства // Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем. Збірник наукових праць МННЦ ІТІС. 2007. Київ. Випуск 12. С. 84-95.

23. Надійність та показники банківської системи України: драйвер росту чи тягар? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://icps.com.ua/nadiynist-ta-pokaznyku-bankivskoyi-systemy-ukrayiny-drayver-rostu-chy-tyahar/>.
24. Нескородева І.В., Чувакова А.А. Удосконалення механізму оцінки кредитоспроможності позичальника банку з використанням методу нечітких множин // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2009. № 28. С. 38 – 47.
25. Огляд банківського сектору [електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat\\_id=37591358](https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=37591358).
26. Остафіль О. Комплексна оцінка кредитоспроможності позичальника як інструмент управління кредитним ризиком банку // Формування ринкової економіки в Україні. 2009. № 19. С. 387–396.
27. Офіційний сайт Національного банку України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/publish/>.
28. Петик Л.О. Капіталізація банківської системи України Петик// економіка. Фінанси. Право. 2017. № 4/1. С. 12-15
29. Пикалова, М.Д. Оценка кредитоспособности заемщиков как метод снижения кредитного риска // Кредитные риски банков. 2018. Т. 2. № 85. С. 73-78.
30. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями затверджено постановою Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16/para18#n18>.
31. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджено Постановою Національного Банку України від 06.07.2000 р. №279. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0474-00>.
32. Про особливості застосування вимог Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями у зв'язку із запровадженням обмежувальних заходів. Постанова Правління НБУ № 39 від 26.03.2020 р.

33. Скоринг - это что такое, для чего нужен, как повысить? [Сайт] – URL: <https://corphero.ru/kreditnyj-rejting/skoring-eto.html#chem-skoringotlichaetsya-ot-kreditnoy-istorii> (дата обращения 20.05.2020)
34. Солоділова К.В., Шафранова О.В. Сучасний стан кредитування в Україні // Молодий вчений. – 2017. № 3(43). С. 844-847.
35. Тепман Л.Н., Эриашвили Н.Д. Управление рисками в условиях финансового кризиса: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлениям экономики и управление. М.: ЮНИТИДАНА, 2012. с. 295.
36. Трубина Н.М., Чернышова О.М. Сравнительный анализ преимуществ и недостатков различных методов оценки кредитоспособности заёмщика. № 11. 2015. С. 242-243.
37. Шабінський О.В. Зарубіжний досвід визначення кредитоспроможності позичальника – напрям підвищення рівня економічної безпеки підприємств агросектору // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Випуск 8. Частина 7. С. 63 – 66.
38. Школьник І.О., Макаренко О.М. Проблемні аспекти оцінки кредитоспроможності позичальника // Суми: УАБС НБУ. 2007. Вип.19. С. 201-208. URL: [http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/54855/5/Shkolnyk\\_credit\\_rating.pdf](http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/54855/5/Shkolnyk_credit_rating.pdf)
39. Mishchenko V., Naumenkova S., Mishchenko S., Ivanov V. Inflation and economic growth: The search for a compromise for the Central Bank’s monetary policy. Banks and Bank Systems. 2018. Vol. 13. No. 2. P. 153–163. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.13\(2\).2018.13](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.13(2).2018.13).
40. Bernanke B. S., Gertler M. Inside the black box: The credit channel of monetary policy transmission. Journal of Economic Perspectives. 1995. Vol. 9. Iss. 4. P. 27– 48.
41. Asongu S. A. A note on the long-run neutrality of monetary policy: new empirics. European Economics Letters. 2014. Vol. 3. Iss. 1. P. 1–6